

Підвищення ролі

органів виконання покарань у реалізації завдань кримінально-виконавчої політики України

В. В. Коваленко

доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ, член-кореспондент НАПрН України

О. Г. Колб

доктор юридичних наук, професор, декан Інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ

У статті розглядаються поняття і зміст кримінально-виконавчої політики та роль органів виконання покарань у її реалізації. На підставі проведеного аналізу існуючих наукових джерел зроблено висновок, що найдоцільнішими в її формуванні сьогодні є кримінально-виконавчі засади діяльності держави і суспільства у сфері виконання кримінальних покарань.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика України; політика у сфері виконання покарань; органи виконання покарань; кримінально-виконавче законодавство; політика у сфері боротьби зі злочинністю; суб'єкти формування кримінально-виконавчої політики та її реалізації на практиці.

В статье рассматриваются понятия и содержание уголовно-исполнительной политики, а также роль органов исполнения наказаний в её реализации. На основании проведённого анализа существующих научных источников сделан вывод, что наиболее приемлемыми в её формировании сегодня есть уголовно-исполнительные аспекты деятельности государства и общества в области исполнения уголовных наказаний.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная политика Украины; политика в сфере исполнения наказаний; органы исполнения наказаний; уголовно-исполнительное законодательство; политика в сфере борьбы с преступностью; субъекты формирования уголовно-исполнительной политики и её реализации на практике.

The article is about the concept and content of penal policy, and also about the role of the Penitentiary in its implementation. Based on the analysis of existing scientific literature concluded that the most suitable for its formation nowadays are penal aspects of state and society in the enforcement of criminal penalties.

Keywords: penal policy of Ukraine, penal policy, bodies of Corrections, penal laws; subjects of penal policy and its implementation in practice.

В умовах, пов'язаних з входженням України в європейський та міжнародний простір, а також з реалізацією завдань, спрямованих на реформування органів виконання покарань, надзвичайно складною проблемою є зміна пріоритетів та змісту кримінально-виконавчої політики. Як показує практика, сучасний стан діяльності органів виконання покарань щодо її реалізації такий, що не в повній мірі відповідає вимогам часу. Однією з обставин, яка негативно впливає на ефективність роботи зазначених державних органів, є неналежний науковий супровід її діяльності, формальна обґрунтованість здійснення тих чи інших заходів, що обумовлені явищами реформування правоохоронних органів України та її правової системи. З огляду на це, вибрана тема дослідження є актуальною.

Як свідчить вивчення наукової літератури, розробкою проблем, пов'язаних з визначенням змісту та завдань кримінально-виконавчої політики України, досить активно займаються такі вітчизняні вчені, як: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, А. П. Гель, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, В. В. Кондратішина, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, П. Л. Фріс, І. С. Яковець та ін. Проте у контексті з'ясування місця та ролі органів виконання покарань у реалізації зазначеного виду політики ця проблематика досліджена недостатньо, що й обумовило вибір теми цієї праці.

Зауважимо, що політика в широкому розумінні цього слова – це загальний напрям, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії [1, с. 490]. У теорії права, виходячи зі змісту функцій держави, виділяють її зовнішню та внутрішню політику [2, с. 89-91]. Однією із складових частин останньої виступає політика у сфері боротьби зі злочинністю, яка, як ґрунтовно дійшов висновку П. Л. Фріс, являє

собою вироблену Українською державою генеральну лінію, що визначає стратегію, основні концепції, напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, вдосконалення практики їх застосування, а також розробки і реалізації заходів, спрямованих на попередження злочинів [3, с. 32]. Перш за все, системоутворюючим елементом цієї політики виступає кримінально-правова політика [4, с. 5]. При цьому, як небезпідставно вважає В. І. Борисов, складником предмета кримінально-правової політики є соціальна зумовленість визнання певного виду девіантної людської поведінки настільки небезпечного для суспільства, аби порушити на законодавчому рівні питання про необхідність і доцільність кримінально-правової боротьби з такою поведінкою, тобто про криміналізацію [5, с. 308-309]. Зміст кримінально-виконавчої політики, як свідчить практика, є загальновизнаною в науці [6, с.13], тісно переплітається зі змістом кримінально-правової політики. Так, щорічно у структурі призначених судом кримінальних покарань зростає та їх кількість, що не пов'язана з ізоляцією особи від суспільства. Зокрема, лише у 2009 р. суди звільнили від відбування покарання 72,2 тис. засуджених або 49,3% від загальної їх кількості; засудили до штрафу 21,5 тис. осіб (14,7% від загальної кількості засуджених); громадські роботи були призначені для 7,7 тис. засуджених (5,3%), а виправні роботи – для 1,1 тис. осіб (0,7%) [7, с. 26-27]. При цьому об'єднуючим елементом зазначених суспільно-правових явищ і видів політики виступає політика у сфері боротьби зі злочинністю. Крім цього, численні наукові дослідження показують, що поняття кримінально-виконавчої політики тісно взаємопов'язане та взаємообумовлене з такими поняття-

ми, як «політика», «кримінально-процесуальна політика», «кримінологічна політика» [8, с. 12-13].

Щодо назви політики, яка проводиться щодо засуджених у ході виконання і відбування покарань, то в науці можна знайти різні підходи. Так, А. Х. Степанюк вважає, що цей вид політики у сфері боротьби зі злочинністю слід називати політикою у сфері виконання покарань [9, с. 3-4], що логічно впливає зі змісту ст.1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», де мова йде саме про цю політику [10]. Зокрема, А. Х. Степанюк наголошує, що застосування терміна «кримінально-виконавча політика» можливе лише поряд з «політикою у сфері виконання покарань», а саме для: а) позначення державної доктрини у сфері виконання покарань і її реалізації на практиці у вигляді застосування державного примусу до засуджених, що виявляється в обмеженні їхніх прав та свобода; б) найменування галузі наукових знань, що становлять теоретико-пізнавальну категорію. Саме досягнення науки, яка досліджує проблеми виконання покарань (тобто кримінально-виконавчої політики в іншому її значенні), повинно бути важливим чинником політики у сфері виконання покарань [9, с.4]. Аналогічну позицію займають й інші науковці, зокрема автори навчального посібника з курсу «Кримінально-виконавче право України» (А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець), які вважають, що термін «кримінально-виконавча політика» є науковою категорією і живиться лише у контексті відповідної пізнавальної діяльності у сфері виконання покарань. З цього приводу вищевказані науковці зазначили таке: «Стосовно напрямку діяльності держави у сфері виконання кримінальних покарань слушним є вживання терміна «політика у сфері виконання кримінальних покарань», адже він

є більш містким, ніж термін «кримінально-виконавча політика», і не обмежується застосуванням державного примусу [11, с. 16].

У свій час Г. О. Радов [12, с. 12], а нині його послідовники (В. М. Синьов [13, с. 17-18], О. В. Романенко [14, с. 11-12], А. А. Лукашенко [15, с. 86] та ін.) запропонували цю політику називати пенітенціарною. Зокрема, вони апелюють тим, що виходячи з етимології поняття «політика» (від грецького *politike* – мистецтво управління державою) [16, с. 536] та зі змісту поняття «пенітенціарна» [1, с. 426], під пенітенціарною політикою слід розуміти самостійну галузь державно-правової діяльності уповноважених на те суб'єктів соціального управління з визначення обов'язкових до виконання передових ідей, принципів, доктринальних положень, установок, вимог, цілей та завдань у сфері забезпечення каяття осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, які б відповідали законам та закономірностям соціалізації особистості, збалансовано забезпечували задоволення законних прав та інтересів громадян, суспільства і держави [12, с.12-13].

У деяких працях В. М. Трубнікова, Т. А. Денисової та О. М. Бандури можна знайти і таку назву політики, пов'язаної з виконанням покарань, як «кримінально-виправна політика» [17, с. 26-27].

Не вдаючись у дискусію з означеної проблематики, так як це не входить у предмет дослідження, слід визнати, що найприйнятнішою та загально-визнаною в науці і на практиці є кримінально-виконавча політика. Такого висновку, зокрема, обґрунтовано дійшли: у своїй докторській дисертації П. А. Фріс «Кримінально-правова політика України» [18, с. 55-56], у кандидатській дисертації В. В. Кондратішина «Кримінально-виконавча політика: формування та реалізація» [19, с. 23], авторський колектив

монографії «Сучасна кримінально-виконавча політика України» (В. П. Захаров, З. В. Журавська, Л. І. Міліщук та ін.) [6, с. 12] та інші науковці. З цього приводу В. І. Борисов зауважив, що кримінально-виконавчий напрям правової політики (як й інші її складові – кримінально-процесуальний та кримінологічний) не рівнозначний за своїм впливом і місцем у боротьбі зі злочинністю порівняно з напрямом кримінально-правовим. Останній, як один із складників правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, водночас є її системоутворюючим елементом, а тому посідає домінуюче місце серед інших її напрямів [5, с. 306].

О. М. Джужа пропонує кримінально-виконавчу політику розглядати як: 1) державну політику (доктрину), яка займає вагоме місце серед стратегічних напрямів протидії злочинності й передусім – рецидивній злочинності як у межах кримінально-виконавчої системи, так і поза її межами щодо осіб, звільнених від покарань; 2) особливий вид соціальної діяльності, спрямований на забезпечення виконання та відбування усіх видів кримінальних покарань, виправлення та ресоціалізацію засуджених, забезпечення безпеки, правопорядку та законності в органах та установах виконання покарань; 3) наукову теорію, що включає аналітичні методи та синтез відповідних політичних, соціологічних і правових знань, а також законодавчу ініціативну функцію влади щодо забезпечення діяльності кримінально-виконавчої системи [20, с. 23].

Крім цього, О. М. Джужа, говорячи про кримінально-виконавчу політику як поняття багаторівневе та багатоаспектне, виділяє такі рівні її формування та реалізації:

концептуальний – розробка теоретичних основ і наукових досліджень (розробка і затвердження концепцій, стратегії реформування кримінально-виконав-

чого законодавства та системи органів й установ виконання покарань);

законодавчий – підготовка законопроектів, їх обговорення та прийняття (КВК України [21], Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [10], інші закони);

управлінський – забезпечення реалізації кримінально-виконавчої політики в системі виконання покарань на всіх ланках її функціонування в усіх відомствах, які мають відношення до виконання покарань;

правозастосовний – забезпечення правильного у суворій відповідності до закону здійснення правозастосовної практики органами і установами виконання покарань, дотримання законності, гарантії прав та інтересів громадян за допомогою системи контролю та нагляду (державного, міжнародного та громадського) [20, с. 23-24].

Таку ж саму позицію щодо змісту та рівнів формування кримінально-виконавчої політики займає і М. М. Яцишин [22, с. 38-49].

У зарубіжних наукових джерелах найпоширенішим є вживання терміна «кримінально-виконавча політика». Так, В. І. Сельверстов з цього приводу зауважив наступне: «Як складова частина політики у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-виконавча політика визначає мету, принципи, стратегію, основні напрями, форми і методи діяльності держави із забезпечення виконання покарань, виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами» [23, с. 8]. Казахські та деякі вітчизняні науковці пропонують цей вид політики у сфері боротьби зі злочинністю називати пенальною політикою, виходячи з того, що слово «пенальний» (від лат. *poena*) розуміється як караний, кримінально караний; той, хто перебуває у невігідно-

му становищі, під страхом покарання [24, с. 728], а пенологія – це наука про покарання і засоби кримінально-правового впливу, системне вивчення покарання [25, с. 714]. У нормативно-правових актах Республіки Білорусь мова йде одночасно як про політику у сфері виконання покарань, так і про інші заходи кримінальної відповідальності. Так, у ст. 2 КВК цієї держави зазначено таке: «Кримінально-виконавче законодавство Республіки Білорусь відповідно до мети кримінальної відповідальності має своїм завданням регулювання, виконання і відбування покарань та інших заходів кримінальної відповідальності, визначення засобів досягнення мети кримінальної відповідальності і соціальної адаптації засудженого у процесі її реалізації, захист прав і законних інтересів засуджених», тобто йдеться не про реалізацію мети і завдань кримінально-виконавчої політики, а загалом про політику у сфері боротьби зі злочинністю [26].

У наукових джерелах можна знайти й інші відмінності вітчизняної наукової думки, законодавства і практики із зазначеної проблематики [27, с. 57-147]. Зокрема, І. Г. Богатирьов пропонує ввести у науковий обіг поняття пенітенціарної політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, під якою розуміє складову частину соціальної політики держави, яка визначає основні напрями діяльності державних органів, підприємств, установ і організацій різних форм власності та громадськості щодо виконання та відбування покарання засудженими, їх каяття, виправлення і ресоціалізацію, запобігання вчинення ними нових злочинів [28, с.12].

Якщо узагальнити ті наукові підходи, що пов'язані з визначенням змісту кримінально-виконавчої політики України, то можна сформулювати таке поняття: «... Це особливий вид соціальної діяльності,

що виступає одним із напрямків політики у сфері боротьби зі злочинністю та спрямований на забезпечення виконання і відбування усіх видів покарань на різних рівнях (концептуальному, законодавчому, управлінському та правозастосовному) спеціально уповноваженими органами державної влади, а також у визначених законом випадках, громадськістю».

У науці суб'єктів формування та реалізації кримінально-виконавчої політики України умовно поділено на декілька груп:

до першої групи відноситься система суб'єктів вищої державної влади, які за своєю компетенцією і функціональним призначенням формують кримінально-виконавчу політику. Такими є: а) Верховна Рада України, яка згідно з п. 5 ст. 85 Конституції України визначає засади зовнішньої та внутрішньої політики, включаючи кримінально-виконавчу; б) Президент України – згідно з розд. V Конституції України має право законодавчої ініціативи, підписання законів, у тому числі щодо законопроектів та законів кримінально-виконавчого характеру; в) Кабінет Міністрів України – як вищий орган державної виконавчої влади, згідно з розд. IV Конституції України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України», забезпечує здійснення внутрішньої та зовнішньої політики, включаючи кримінально-виконавчу.

До другої групи суб'єктів кримінально-виконавчої політики відносяться спеціальні суб'єкти, які безпосередньо її реалізують і за своєю компетенцією і функціональним призначенням виконують вимоги вищих органів законодавчої, виконавчої та судової влади (ДКВС, ДВС Міністерства юстиції України, військові частини, гауптвахти, дисциплінарні батальйони Міністерства оборони України).

До третьої групи відносяться суб'єкти, які мають причетність до реалізації кри-

мінально-виконавчої політики не в повному обсязі, а частково, у межах своїх повноважень (органи внутрішніх справ (ст. ст. 34, 41 КВК України; органи місцевого самоврядування, керівники підприємств та організацій, на яких працюють засуджені (ст. ст. 39, 44 КВК); Спостережні комісії (Положення про спостережні комісії, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. № 429) – це так звані учасники процесу реалізації кримінально-виконавчої політики.

До четвертої групи суб'єктів (учасників) процесу формування та реалізації кримінально-виконавчої політики відносяться органи системи правосуддя із особливим статусом, що мають виняткову компетенцію, у тому числі і в цій сфері діяльності, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у держав (ст. 124 Конституції України – Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції).

До п'ятої (специфічної) групи суб'єктів (учасників) реалізації кримінально-виконавчої політики відносяться органи прокуратури України, на які згідно зі ст. 121 Конституції України покладається нагляд за додержанням законів при застосуванні судових рішень, інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, включаючи ДКВС України [20, с. 37-42].

Отже, одним із суб'єктів формування та реалізації кримінально-виконавчої політики України є кримінально-виконавча інспекція (далі – КВІ), яка входить у другу групу суб'єктів цієї діяльності. Правовий статус цього органу визначений у КВК України (ст. ст. 11, 13, розд. II КВК), Законі

України «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань», що затверджено наказом ДДУ ПВП від 19.12.2003 р. №270/1560 [29], іншими нормативно-правовими актами. Водночас, дослідники І. Богатирьов та М. Селезньов наголошують, що вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності КВІ, її роль та місце в системі органів і установ виконання покарань слід віднести до складових формування кримінально-виконавчої політики загалом [30, с. 143]. Аналогічна позиція в контексті вдосконалення діяльності КВІ та необхідності реформування кримінально-виконавчої системи у напрямі ширшого використання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, зазначена у працях В. Г. Тюленева [31], І. А. Крилової [32], І. Г. Богатирьова [33], Ю. І. Савельєвої [34], С. П. Середи [35], О. П. Шибанкової [36], О. П. Фищука [37] та інших науковців. Як влучно з цього приводу зауважив О. В. Беца, застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства, є свого роду «бумерангом, який спрямований на злочинця, негативно позначається на самому суспільстві» [38, с. 36].

У науці аргументами розширення на практиці покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а отже, підвищення ролі і місця КВІ у формуванні та реалізації кримінально-виконавчої політики, вчені називають такі:

зазначені покарання є більш гуманними для суспільства і громади, оскільки вони не мають тих негативних наслідків, що властиві для покарання у виді позбавлення волі. Зокрема, як вірно зазначила Т. А. Денисова, під час тривалого перебування в місцях позбавлення волі суттєво знижуються можливості адаптації людини до звичайного життя, розриваються сімейні та інші корисні соціальні зв'язки.

Засуджені втрачають надію на майбутнє, починають звикати до місць позбавлення волі, у них виникає почуття безнадійності [39, с.147].

Ці покарання дають змогу краще, ніж позбавлення волі, пристосувати людей до порядку і умов відбування покарань, не розриваючи корисні соціальні зв'язки. Як зауважує В. І. Рудник, людина, яка опиняється в місцях позбавлення волі, відірвана від соціуму, у результаті поведінка більшості осіб, засуджених до позбавлення волі, з часом погіршується [40, с.75].

Наукою кримінально-виконавчого права доведено, що зазначені покарання зменшують кількість засуджених до позбавлення волі і ефективніші для запобігання вчиненню наступного злочину [41, с. 71].

Покарання, що не пов'язані з позбавленням волі, значно дешевші для держави, ніж позбавлення волі, і дають можливість широко залучати громадськість й трудові колективи до виправлення і ресоціалізації засуджених та контролю за їх поведінкою. Саме таке завдання, зокрема, визначено в п. 8. 1 Мінімальних стандартних правил поведіння із засудженими, де зазначено, що необхідно заохочувати державні організації, приватний сектор і громадськість до надання підтримки громадським організаціям, які сприяють застосуванню покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства [42, с. 103].

Зазначені покарання широко застосовуються у всьому світі та довели свою ефективність, у тому числі сприяли зменшенню рецидивної злочинності [30, с.142].

Виходячи з вищевикладеного, слід визнати, що одним із шляхів підвищення ролі та місця КВІ у формуванні і реалізації кримінально-виконавчої політики є розширення на законодавчому рівні, про що постійно наголошують науковці

[43, с. 313] і вимагають міжнародно-правові акти [44], та на практиці [45, с. 96-97] кількості покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Зокрема, з прийняттям КК України 2001 р., намітилась чітка тенденція збільшення питомої ваги цих покарань у загальній структурі кримінальних покарань, що призначаються судами щодо винних у вчиненні злочину осіб. Так, якщо у 2004 р. вони становили 11,6% у структурі покарань, у 2005 р. – 13%, у 2006 р. – 15,8%, у 2007 р. – 17,7%, то у 2008 р. – 24,5 [46, с. 25]. Не зменшились ці показники і в 2009 р. [7, с. 27] та 2010 р. [47]. Проте, як з цього приводу зауважують науковці І. Г. Богатирьов та М. О. Селезньов, зазначений напрям удосконалення діяльності КВІ у зв'язку із збільшенням кількості засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та об'єму роботи, є неможливим тому, що норми кримінально-виконавчого законодавства не можуть бути відокремленими від системи правових норм взагалі і загальноосвітніх правових цінностей, зокрема [30, с.143].

Наступним кроком, спрямованим на підвищення ролі КВІ у реалізації кримінально-виконавчої політики, як показують практика та результати цього дослідження, має бути вирішення питань, пов'язаних із взаємодією усіх суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності. Певні заходи у цьому напрямку передбачені в Указі Президента України «Про концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» від 25.04.2008 р. № 401/2008 [48] (далі – Концепція). Так, у п. 2 цієї Концепції було передбачено зміцнення матеріально-технічної бази для КВІ, забезпечення належних умов для розміщення і безпеки її персоналу. Проте, як показують результати аналізу даного стану діяльності держави у цьому контексті, та на що звертають увагу й науковці

[49, с.127], досі зазначені завдання не реалізовані, що вкрай негативно впливає на ефективність роботи кримінально-виконавчих інспекцій.

Не менш важливим кроком, спрямованим на вдосконалення діяльності КВІ, є усунення колізій у правових нормах [30, с.149], що регулюють питання відбування покарання засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Зокрема, якщо для осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, в КВК України чітко визначені права і обов'язки (ст. 107), то для інших категорій засуджених (до громадських та виправних робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю) такий елемент їх правового статусу не передбачений. Водночас, у Загальній частині КВК України (ст. ст. 8-9) законодавець у загальних рисах визначив права і обов'язки для всіх категорій засуджених, створивши таким чином умови для забезпечення їх належного правового статусу в нормах Особливої частини КВК (розд. II «Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі»). Разом з тим, у порушення вимог ст. 8 Конституції України, в якій визначений принцип верховенства права, та ч. 3 ст. 63 Основного закону, де зазначено, що правообмеження для засуджених можуть встановлюватись лише на підставі закону та за вироком суду, в Інструкції ДДУ ПВП «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» закріплені як права, так і обов'язки для цієї категорії засуджених [29]. Аналогічні прогалини та протиріччя є й з інших моментів кримінально-виконавчої діяльності КВІ. Так, у ст. 6 КВК України «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби» одним із таких визначена соціально-виховна робота. Проте щодо засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, цей

засіб виправлення і ресоціалізації в КВК не зазначений, хоча в Інструкції такий напрям діяльності для КВІ визначений.

Як показали результати цього дослідження, КВІ керується вимогами ст. 1 КВК «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України» та вказаної вище Інструкції, із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, проводять індивідуально-профілактичну діяльність по недопущенню вчинення ними нових злочинів; організують розшук осіб, місцезнаходження яких невідоме, та засуджених, які ухиляються від відбування покарання; здійснюють привід засуджених, які без поважних причин не з'являються за викликом до КВІ або суду. Аналогічні функції покладені законом і на територіальні ОВС (ст. ст. 31, 37, 41 ін. КВК), у зв'язку з чим не лише дублюється їх виконання, а й створюються умови, коли жоден із зазначених державних органів, покладаючись один на одного, не здійснюють по так званих «гарячих» слідах (оперативно, терміново тощо) розшук засуджених, їх привід та ін. Більше того, чинний КВК не передбачає проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими силами КВІ.

У наукових джерелах пропонуються й інші напрями вдосконалення діяльності КВІ, а саме: а) про створення пробації на основі існуючого правового статусу КВІ [50, с. 94-99]; б) про створення окремого державного органу служби пробації – замість КВІ [51]; в) про виключення виправних робіт із переліку видів покарань, визначених у ст. 51 КК України [52, с. 231-232]; г) інші заходи [30, с.141-155].

Зокрема, у липні 2010 р. Президент України дав письмове доручення Кабінету Міністрів України вивчити можливість вирішення зазначеної проблеми. У свою чергу, Кабінет Міністрів України у цьому ж місяці видав розпоряджен-

ня, згідно якого, починаючи з 1 вересня 2011 р., на базі Національної академії внутрішніх справ щорічно буде здійснюватись набір 250 курсантів для підготовки бакалаврів кримінально-виконавчої системи України^{*}.

Також, для здійснення поставленої задачі, під керівництвом ректорату, опрацьовуються навчальні плани та підбір професорсько-викладацького складу.

Погоджуючись із зазначеними підходами, варто було б здійснити наступні заходи щодо їх реалізації на практиці:

Внести зміни у ст.1 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», замінивши словосполучення «політику у сфері виконання покарань» на – «кримінально-виконавчу політику», що максимально наблизить результати теоретичної [17] та практичної [6] діяльності з означеної проблематики, а також чітко визначить зміст та принципи політики, що пов'язана з виконанням кримінальних покарань. Крім того, доповнити вказану ст. 1 Закону приміткою, у якій дати визначення кримінально-виконавчої політики, взявши за основу викладений у цій роботі підхід.

Внести зміни та доповнення у КВК України такого змісту:

Доповнити ст. 37-1 «Права і обов'язки засуджених до громадських робіт», взявши на основу положення Інструкції ДДУ ПВП з цих питань. Статтею аналогічного змісту доповнити главу 9 (ст. 42-1) «Права і обов'язки засуджених до виправних робіт» цього ж Кодексу.

Внести зміни у ч. 3 ст. 36 КВК «Порядок виконання покарання у вигляді громадських робіт», доповнивши її словосполученням «...крім цього», виклавши її зміст таким чином: «Контроль за виконанням покарань у вигляді громадських робіт покладається на кримінально- вико-

^{*} <http://zakon1.rada.gov.ua/egi-bin/laws/main.egi/>

навчу інспекцію, а проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого, крім цього, й на органи внутрішніх справ».

Внести зміни у ч. 5 ст. 41 КВК «Порядок виконання покарань у вигляді виправних робіт», замінивши словосполучення «бере участь у виховній роботі із засудженими» на «здійснює соціально-виховну роботу із засудженими», що логічно витікає зі змісту ч. 3 ст. 6 КВК «Виправлення і ресоціалізація засуджених та її основні засоби», одним із яких законодавець визначив соціально-виховну роботу. Крім цього, ч. 5 ст. 41 КВК варто доповнити реченням такого змісту: «Кримінально-виконавча інспекція, крім цього, спільно з органами внутріш-

ніх справ проводить індивідуально-профілактичну роботу з метою запобігання вчинення нових злочинів засудженими до виправних робіт». Саме це завдання для КВІ визначено в ст. 1 КВК «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України».

З метою вдосконалення практики застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та усунення проблем, що виникають при виконанні, на рівні Верховного Суду України слід прийняти спеціальну постанову Пленуму з цих питань.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови [упоряд. Т. В. Ковальова] – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підруч. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
3. Фріс П. А. Нарис історії кримінально-правової політики України : [монографія за заг. ред. М. В. Костицького]. – К. Атіка, 2005. – 124 с.
4. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ – Харків : Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с.
5. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки : Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 305-213.
6. Сучасна кримінально-виконавча політика України : монографія. – 2-е вид., випр. і перероб. / О. Г. Колб, В. П. Зарахров, В. В. Кондратишина, А. І. Мілещук, З. В. Журавська; за заг. ред. О. Г. Колба. – Луцьк : ПП В. П. Іванюк, 2008. – 210 с.
7. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 5 (117). – С. 25-35.
8. Кондратишина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : автореф. дис. канд. юрид. наук / 12.00.08. – Л. : ЛьДУВС, 2009. – 19 с.
9. Кримінально-виконавче право : [підруч. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка]. – К. : Фоліо, 2005. – 244 с.
10. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 29. – Ст. 1697.
11. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України : [навч. посіб. / за ред. проф. А. Х. Степанюка]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
12. Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі // Проблеми пенітенціарної теорії і практики : Бюлетень. – К. : КІВС, 1996. – № 1. – С. 12-16.

13. *Синьов В. М.* Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи // Проблеми пенітенціарної теорії і практики : Бюлетень. – К. : КІВС, 1996. – № 1. – С. 17-24.
14. *Романенко О. В.* До питання участі інститутів громадянського суспільства в формуванні пенітенціарної політики в Україні // Проблеми пенітенціарної теорії і практики : Бюлетень. – К. : КІВС, 2000. – № 5. – С. 11-14.
15. *Лукашенко А. А.* Духовна культура пенітенціарного персоналу – компонент його професійної майстерності // Проблеми пенітенціарної теорії і практики : Бюлетень. – К. : КІВС, 1997. – № 2. – С. 86-91.
16. Словник іншомовних слів [за заг. ред. О. Р. Мельничука]. – К. : ГР УРЕ, 1977. – 775 с.
17. *Бандурка О. М., Денисова Т. А., Трубников В. М.* Общая теория социальной адаптации освобождённых от отбывания наказания (правовой и социально-психологический анализ уголовно-исправительной политики по реабилитации осуждённых). – Харьков – Запорожье : НУВД ЗГУ, 2002. – 440 с.
18. *Фріс П. А.* Кримінально-правова політика України : дис.... докт. юрид. наук : 12.00.08. – К. : КНУВС, 2006. – 418 с.
19. *Кондратишина В. В.* Кримінально-виконавча політика: формування та реалізація : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Л. : ЛЬДУВС, 2009. – 248 с.
20. Кримінально-виконавче право України : підруч. / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужа. – К. : Атіка, 2010. – 752 с.
21. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
22. *Яцишин М. М.* Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія / М. М. Яцишин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 448 с.
23. Уголовно-исполнительное право : [учеб. для юрид. вузов / под ред. докт. юрид. наук, проф. В. И. Сильвестрова]. – 6-е изд., испр. и доп. – М. : ИД «Юриспруденция», 2007. – 392 с.
24. Англо-русский словарь [отв. ред. Е. Б. Черкасская]. – М. : Мысль, 1963. – 1064 с.
25. Великий тлумачний словник української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
26. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь. – Мн. : Национальный центр информации Республики Беларусь, 2000. – 144 с.
27. *Степанюк А. Х., Яковець І. С.* Втілення міжнародних стандартів у практичну діяльність кримінально-виконавчої системи України : монографія. – Х. : Вид-во «Кроссрод», 2007. – 184 с.
28. *Богатирьов І. Г.* Пробація – як альтернатива позбавленню волі в Україні : наукове видання. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2010. – 76 с.
29. Про затвердження Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань : Наказ Державного департаменту України щодо осіб, засуджених до таких покарань: Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 19 грудня 2003 р. № 270 / 1560 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – Ч. 1, 2. – Ст. 90.
30. *Богатирьов І. Г., Селезньов М. О.* Виправні роботи – як альтернатива позбавленню волі : монографія / І. Богатирьов, М. Селезньов. – Бровари : ХмЦНТЕІ, 2010. – 190 с.
31. *Тюленев В. Г.* Проблемы деятельности инспекций исправительных работ горрайорганов внутренних дел : учеб. пособ. / В. В. Иванов, В. Г. Тюленев. – Чернигов : Изд-во РИПК МВО России, 1992. – 44 с.
32. *Кириллова И. А.* Исполнения наказания в виде исправительных работ без лишения свободы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. – М., 1971. – 15 с.
33. *Богатырёв И. Г.* О некоторых проблемах воспитательно-профилактического воздействия на осуждённых, состоящих на учёте инспекций исправительных работ / И. Г. Богатырёв // Проблемы и пути совершенствования деятельности инспекций исправительных работ горрайорганов внутренних дел на современном этапе :

- матеріали Всесоюзної научно-практичної конференції. – Чернігов : Изд-во Черніг. шк. усоверш. начсостава міліції МВД СРСР, 1991. – С. 56-60.
34. *Савельєва Ю. И.* Исполнение исправительных работ: теория и практика : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук Ю. И. Савельева : спец. 12.00.08. – Иркутск, 2005. – 23 с.
  35. *Серєда С. П.* Применение общих начал назначения наказаний при выборе исправительных работ в отношении несовершеннолетних / С. П. Серєда // Проблемы исполнения уголовных наказаний, не связанных с лишением свободы, и применение иных мер уголовно-правового характера в отношении несовершеннолетних : сб. матер. междунар. науч.-практич. конф. (Вологда, 7 декабря 2005 р.) : в 2-х частях. – Вологда : ВИПЭ ФСИН России, 2006. – Ч. 2. – С. 77-81.
  36. *Шибанкова О. П.* Социально-правовые проблемы исполнения наказаний в виде исправительных работ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. – Рязань, 2004. – 27 с.
  37. *Фищук О. П.* Проблемы, возникающие при исполнении наказаний в виде исправительных работ / О. П. Фищук // Суд и правосудие. – Иваново, 2006. – № 4. – С. 62-63.
  38. *Беца О. В.* Лишение свободы: отрицательные социальные и психологические последствия / О. В. Беца // В поисках альтернатив тюремному наказанию : мат. междунар. симпоз., г. Киев, 15-16 января 1997 г. – К., 1997. – С. 35-41.
  39. *Денисова Т. А.* Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України : навч. посіб. / Т. А. Денисова. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. – 152 с.
  40. *Рудник В. І.* Позбавлення волі: негативні наслідки та заходи їхньої нейтралізації : монографія / В. І. Рудник. – К., 1999. – 320 с.
  41. *Богатирьов І. Г.* Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / І. Г. Богатирьов, С. І. Халимон. – Х. : Харків юридичний, 2009. – 320 с.
  42. Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими // Уголовно-исполнительное право : сб. нормат. акт. – М. : Новый Юрист, 1998. – Т. 2. – 448 с.
  43. *Тютюгин В. І.* Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах // Проблеми законності : [Респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 313-323.
  44. Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи : Затверджений Указом Президента України від 20 січня 2006 р. № 39 / 2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 4. – Ст. 143.
  45. *Хавронюк М. І.* Види кримінальних покарань: досвід європейських держав / М. І. Хавронюк // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 3 (45). – С. 95-101.
  46. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 5 (105). – С. 19-34.
  47. Дані про злочинність в Україні за 6 місяців 2010 р. : Бюлетень. – К. : Департамент інформаційних технологій МВС України, 2010. – 368 с.
  48. Про концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 25 квітня 2008 р. № 410/2008 // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
  49. *Халимон С. І.* Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції : дис.... канд. юрид. наук / 12.00.08. – Дніпропетровськ, 2008. – 254 с.
  50. *Антон М. Ван Кальмоут, Дженні Робертс, Сандра Віндінг.* Пробація та служби пробації в країнах – кандидатах у члени ЄС. – К. : Атіка, 2005. – 448 с.
  51. Про пробацію : Проект Закону України / Вступ, стаття та аналітичні матеріали Д. Д. Ягунов. – Одеса : Фенікс, 2009. – 68 с.
  52. *Ткачова О. В.* Щодо змісту виправних робіт на сучасному етапі розвитку кримінально-виконавчої системи України / О. В. Ткачова // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 4 (39). – С. 230-240.